

Risto Vuorinen

Minä ja minuus: missä ihminen kohtaa itsensä?

Tieteellisenä tutkimuskohteena **minä** on arvoituksellinen. Vaikka meillä on jäsentynyt kokemus **minuudestamme** – siis itsestämme – ja selkeitä tahtomiselämyksiä, minänsä ihminen tavoittaa tavallisesti vain välähdyksinä. Esimerkiksi ajatukset syntyvät usein kuin itsestään ilman tietoisuutta niiden taustalla vaikuttavista prosesseista. Ehkä minä ilmeneekin puhtaimmillaan mielensisäisenä *ponnisteluna*, joka onnistuessaan herättää halutun ajatuksen. Friedrich Nietzsche (1886) on kuvannut minän vaikeaselkoisuutta näin:

" (...) nimittäin, että ajatus tulee, kun "se" tahtoo, eikä, kun minä tahdon: niin että on todellisen asianlaidan väärennystä kun sanotaan: subjekti "minä" on predikaatin "ajattelen" edellytys. Jokin ajattelee: mutta että tämä "jokin" on juuri tuo vanha kuuluisa "minä", on lievästi puhuen vain otaksuma (...) jo tämä "jokin" sisältää tapahtuman tulkintaa eikä kuulu itse tapahtumaan" (suom. J. A. Hollo).

Nietzsche asettaa tässä maailmankuvamme kohtalonkysymyksen: eläkö harhan vallassa, kun kuvittelen toimivani omasta tahdostani? Joutuuko itsestään tietoinen ihminen nielemään behavioristien ajatuksen, että psyykinen elämä – ajatukset, tunteet ja mielikuvat – olisi vailla kausaalista vaikutusta toimintaamme (Skinner 1975)? Selkeimmän kielteisen vastauksen tähän kysymykseen antaa psykoanalyysin kehittäjä Sigmund Freud (1923/1993) teoksessaan *Das Es und Das Ich*.

Minän psykologian lähtökohdat

Yksinkertaisin tapa määritellä minä on nähdä se niiden psyykkisten toimintojen kokonaisuudeksi, jotka yksilö kokee tuottavansa itse omassa mielessään. Turo Reenkola (1983, 157 - 158) on tarkentanut tätä näkemystä Freudin teorian pohjalta. Reenkolan mukaan minä on

"Subjektin pyrkimys identiteettiin itsensä kanssa määrittelemällä minän rajat siten, että minuuteen kuuluvaksi luetaan se ja ainoastaan se, mistä minä, oman käsityksensä mukaan, itse määrää, minkä se itse tuottaa."

Maallikkoa määritelmä saattaa yllättää: minä ei ole aivoissa luuraava pikku- ukko vaan perusolemukseltaan *prosessi* (pyrkimys). Psykologeillekin uutta lienee ajatus, että *minä tuottaa itse itsensä* eikä ole ulkoisten tekijöiden aikaansaattama. Juuri tässä mielessä

ihminen onkin erehtymättömästi oma itsensä: "Olen sitä, mitä olen oman käsitykseni mukaan".

Minä on kuitenkin olemassa vain *minuuden* eli *minäkokemuksen* ansiosta. Tällä käsiteparilla tarkoitan minän elämyksellistä puolta eli sitä psyykkistä "kuvaa", josta yksilö tunnistaa itsensä ja jonka identtisuutta hän pyrkii säilyttämään. Minän ja minuuden väliin on vaikea vetää rajaa. Toisaalta ne ovat synonyymejä, toisaalta niiden merkitys painottuu eri tavoin:

Minuus on minän tuote sikäli, että yksilö itse muokkaa niin ruumiillisia kokemuksiaan kuin ympäristöä koskevia mielikuviaankin. Minä puolestaan on olemassa vain näin tuotettujen mielikuvien – siis minuuden – ansiosta. Reenkola (1996, 114) on ilmaissut saman ajatuksen toisessa asiayhteydessä näin: "Psyykinen työ ei tähtää itserepresentaatioiden vaan identiteetin tuottamiseen, olkoonkin että saavutetusta identiteetistä voidaan nauttia vain itserepresentaatioiden välityksellä."

Toisin sanoen: koska minuus on minän tuote ja minä on olemassa vain itserepresentaatioiden – minuuden – kautta, minä on minuus itselleen.

Toisaalta minä ja minuus ovat eri asioita, koska vain minä voidaan käsittää subjektiksi: onhan kummallista lukea esimerkiksi Sternin (1985) tekstiä, jonka mukaan minuus eli itseys (Sternillä *sense of self*) on

" (...) tekojen agentti, tunteiden kokija, aikomusten luoja, suunnitelmien arkkitehti, kokemusten kielelle kääntäjä, viestijä ja persoonallisen tiedon omistaja" (s. 5 - 6).

Toisaalta minän ja minuuden erottelua vaikeuttaa se, että kumpikin rakentuu samoista kokemusaineksista. Ajatellaan asiaa ensiksi ruumiin ja sen varassa syntyvän *kehominuuden (body self)* näkökulmasta.

Ruumis muodostaa minän ja minuuden perimmäisen tason. Se ilmenee jo vastasyntyneelle jäsenyteinä, itseä koskevinä havaintoina, joilla on subjektin rakenne. Ruumishan on todellinen biologinen itsesäätelyjärjestelmä, johon psyyke ja sen varaan rakentuva minä tuovat uuden toimintatason. Ruumis on myös *olemassaolon ja sen jatkuvuuden tunteen* perusta.

Minän ja minuuden toinen taso koostuu *vuorovaikutusmielikuvista*, joita yksilö sisäistää itselleen tärkeistä ihmissuhteista. Nämä mielikuvat ovat yhtäkaa minuuden *sisältöjä* – "Tällainen minä olen" -kokemus – ja minän *säätelyvälineitä*. Jälkimmäinen rooli nähdään siitä, miten minä tarjoaa yksilölle rauhoittavia ja itsetuntoa tukevia mielikuvia. Seuraava esimerkki osoittaa, miten jo lapsi ylläpitää tasapainoaan aktiivisella tilanteeseen sopivan vuorovaikutusmielikuvan (Vuorinen 1997, 54).

"Kolmivuotias poika vieraili isän kanssa mummulassa. Lapsi viihtyi kylässä eikä näyttänyt kaipaavan äitiä. Kun mummu sattui kysymään "Mitä äiti tekee nyt kotona?", poika vastasi hetkeäkään epäröimättä: "Oottaa mua". Näin hän torjui luonnollisen äiti-ikävänsä rakentamalla minuutensa sille tosiasiaa väärellä mielikuvalla, että äiti vain odottaisi häntä kotiin. Tulkintani ei poissulje sitä todennäköistä asiantilaa, että lapsi oli tietoinen äidin muista tekemisistä. "Oottaa mua" -vastaus syntyi sen kautta, että mummun kysymys korosti lapsen tietoisuutta äidin poissaolosta ja pakotti hänet turvautumaan hetkeksi torjuntaan."

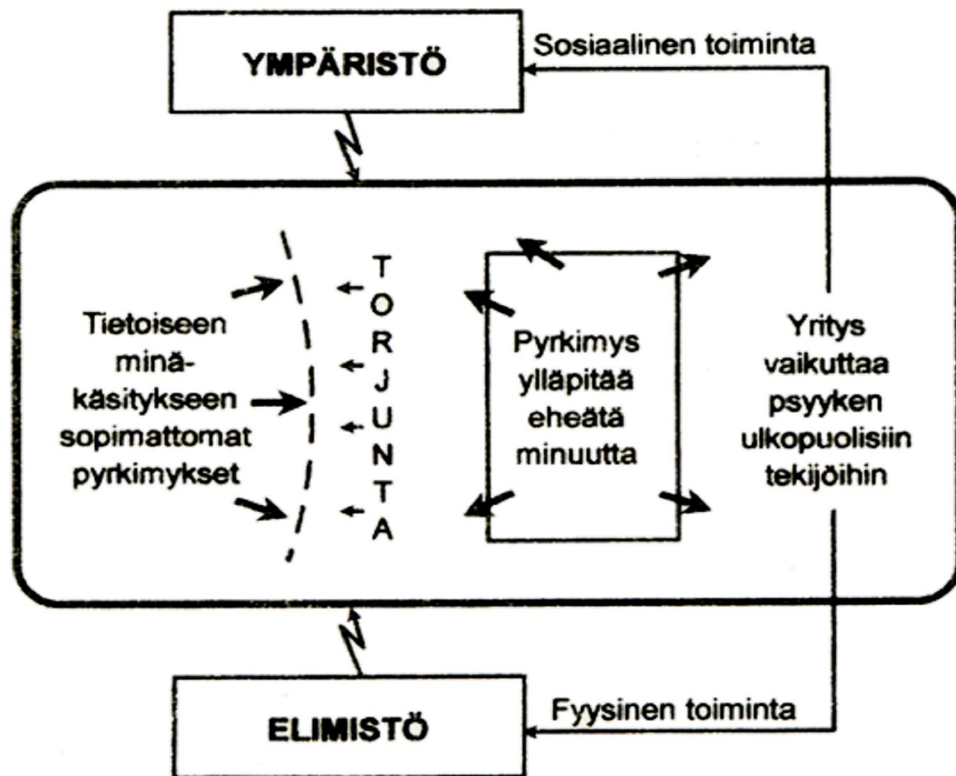
Tässä tapauksessa kaksi sanaa ("oottaa mua") riitti määrittelemään sen vuorovaikutusmielikuvan, jonka varaan pojan hyväntuulisuus rakentui. Myös aikuiset ylläpitävät sisäistä eheyttään paljolti tiedostamattomilla ja vääriä odotuksilla siitä, miten muut suhtautuvat heihin. Vuorovaikutusmielikuvien sisältönä onkin aina yksilön suhde itselleen tärkeisiin "toisiin".

Minuuden tuottaminen

Mekaaniselta tuntuva minuuden tuottamisen käsite tarkoittaa sitä aktiivista ponnistelua, jolla ihminen tavoittelee eheätä minäkokemusta. Selvännän asiaa kolmella Reenkolan (1983) määritelmää tarkentavalla huomiolla.

- o Ilmaus "subjektin pyrkimys" määrittelee minän toiminnan polttopisteen. Kyseessä on minän *spesifi* aktiviteetti, joka on perustana ihmisen peruspyrkimykselle kääntää passiivisuus aktiivisuudeksi eli avuttomuus itsehallinnaksi. Juuri näin toimimalla minä tuottaakin itse itsensä.
- o Minään kuuluvat psyykkiset toiminnot ovat yksilön määräysvallassa eli hänen itsensä tuotettavissa. Näin *autonomiapyrkimys* määrittelee minän rajat joka hetki. Kyse ei kuitenkaan ole kehämääritelmästä, koska emme voi tietää etukäteen, mitkä toiminnot "tottelevat" meitä.
- o Pyrkimys "identiteettiin itsensä kanssa" ilmaisee minän päätavoitteen eli yrityksen *säilyä itsenään*. Kun minuuden elintärkeätä aluetta uhataan, moni on valmis vaikka kuolemaan. Myös muutosta etsivä yksilö yrittää olla uudella tavalla itsemääräytyvä ja pysyä siten itsenään.

Nyt voimme ilmaista pähkinänkuoressa minän ydinolemuksen: minä syntyy ja toimii prosessina, jonka tavoitteena on sisäinen eheytyminen.

Kuva 1. Psyke omaa tasapainoaan säätelevänä systeiminä

Minän rajoilla tarkoitetaan niiden psyykkisten toimintojen osajoukkoja, jotka ovat yksilön määrättävissä tai joiden hän *luulee olevan* omassa hallinnassaan. Koska jälkimmäinen osajoukko on epämääräinen, yksilö saattaa milloin tahansa menetellä tavalla, johon hänellä ei ole kanttia. Seuraava esimerkki tunteiden omaehtoisuudesta osoittaa, miten lapsikin varjelee minänsä rajoja määrätäkseen omista mielihyvähäkökemuksistaan.

Kävimme kolmivuotiaan poikani kanssa luontoretellä ja nautimme siitä kumpikin. Kun palasimme kotiin, vaimoni kysyi Aleksilta: "No, olikos teillä isän kanssa hauskaa ulkona?" Vaikka poika oli riemuinnut retkestä, hän vastasi kuin apteekin hyllyltä: "Isillä oli, mulla ei". Mikään ei viitannut siihen, että pojan hyväntuulisuus olisi ollut yritystä miellyttää minua tai torjua äiti-ikävä. Luultavasti Aleks koki äidin kysymyksen muodossa "Järjestikö isä sinulle hauskan retken?" mikä välittyi hänelle ajatuksena "Isä oli mukana minun, ei itsensä takia". Kun yhdessäolon ilo oli näin pilattu, lapsi suojautui omaehtoisuuden loukkaukselta kieltämällä nauttineensa luontoretkestä.

Jo pieni lapsi varjelee siis autonomiaansa – minänsä oikeutusta eli itseään – hyvin hienoviritteisellä tavalla.

Eliisa Tuunalan kanssa olemme kuvanneet minän ongelman ratkaisua asiaa hieman yksinkertaistaen näin (Vuorinen ja Tuunala 1995, 111-112):

"Ratkaisu minän ongelmaan löytyy siitä Freudin oivalluksesta, että myös dynaaminen tiedostamaton on yksilön *psykkeä*. Vaikka tiedostamattomat toiminnot eivät "tottele" tietoista minää, ne kuitenkin kuuluvat – varsin kirjaimellisesti – yksilölle itselleen. Sillä hetkellä kun minä löytää viettipohjan, yliminän ja ympäristön vaatimusten väliltä kompromissin, yksilö kokee itsensä sisäisesti eheäksi. Juuri tuona hetkenä yksilö on oma itsensä ja hän on myös tuottanut itse oman minuutensa."

Lainaus kätkee kuitenkin sisäänsä Freudin oivalluksen siitä, kuinka minuuden tuottaminen – minän "itsensä tukasta ylösnostaminen" – tapahtuu.

Freudin (1923) ratkaisu lähtee minuuden tuottamisen kaksivaiheisuudesta. *Minä suppeassa merkityksessä* vastaa klassisen psykoanalyysin *egoa*. Kun ego mobilisoi tahdonalaiset voimavaransa ja saa yhdistettyä psyyken muiden rakenteiden – viettipohjan (*idin*) ja yliminän – vastakkaiset pyrkimykset, yksilö kokee eheytyvänsä sisäisesti. Näin syntyvä hetkellinen tasapaino käsittää koko psyyken, koska silloin mielen eri osapyrkimykset vaikuttavat samansuuntaisesti. Tuota tilaa kutsutaan kokonaisminäksi eli minäksi laajassa merkityksessä. Normaalisti aikuinen säilyttää tietoisuuden kokonaisminän saavutettavuudesta silloinkin, kun jokin ristiriita rikkoo hänen eheyttään.

Edellä todettu voidaan kiteyttää myös näin: minä on sekä *prosessi* (ego) että tämän prosessin *tulos* (kokonaisminä eli yksilö eheytyneenä itsenään). Kun ego löytää toimivan tasapainon, viettipohja ja yliminä integroituvat kokonaisminään ja tulevat osaksi yksilön särötöntä minuutta. Näin pyrkimys koko psyyken kattavaan eheyteen tekee ihmisestä **subjektin**, joka toimii omien aikomustensa mukaisesti ja vastaa itse tekemisistään (myös haluistaan). Siksi myös psyyken rakenteet ovat itsenäisiä subjekteja (esim. rankaiseva yliminä tai himoitseva viettipohja):

Tämä yllättävä väite ymmärretään sen kautta, että yliminä ja viettipohja omaavat subjektiluonteen osana kokonaisminää. Niinpä yliminä syntyy, kun lapsi alkaa *omasta tahdostaan* noudattaa ympäristön vaatimuksia säilyttääkseen vanhempiensa rakkauden ja siten myös sisäisen eheytensä. Myös viettipohjan halut ovat *yksilön haluja* silloinkin, kun hän kokee ne tahtonsa vastaisina pakottavina vaateina.

Freudin (1923; Reenkola 1983) minäkäsitteen ydin on siinä, että minä tuottaa itse itsensä. Tämä joillekin vaikeasti nieltävä ajatus ymmärretään sen kautta, että minuuden tuottaminen perustuu minän (egon) muokkaamiin kompromisseihin. Näitä *psykkisiä ratkaisuja* ei voi tehdä kukaan yksilön – edes lapsen – puolesta, vaan kyseessä on aina ihmisen oma valinta.

Minän sisäinen jännitekenttä

Jo biologinen evoluutio altisti ihmisen siihen, että psyykelle ominainen *itseorganisoituminen* (Toskala 1995) synnyttää mielen sisälle vastakkaisia voimia

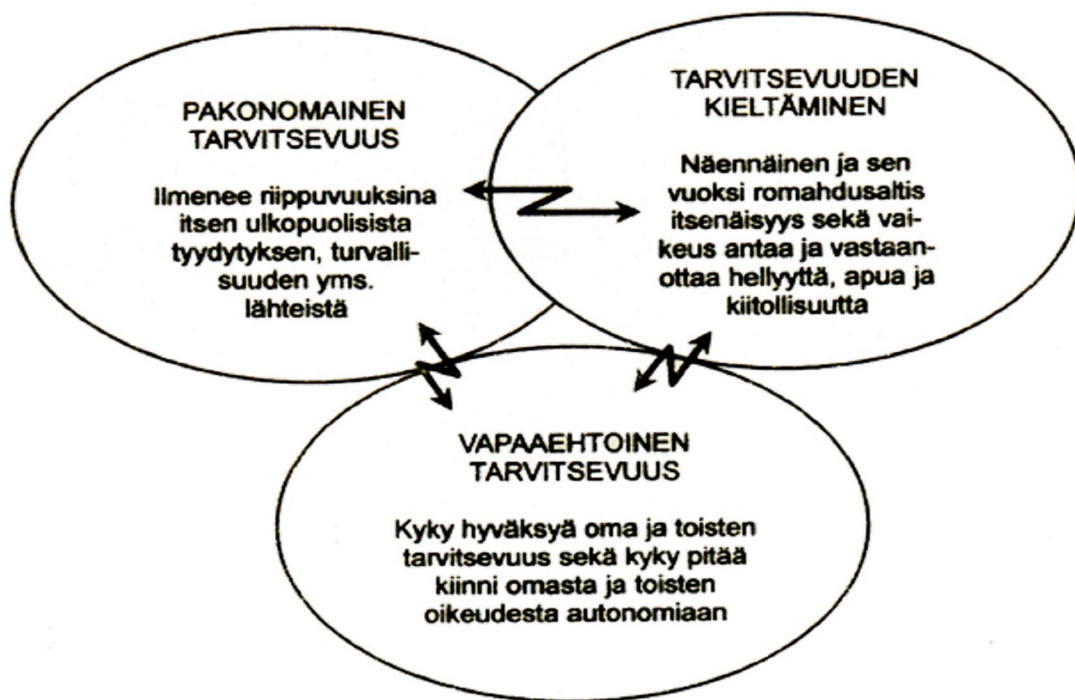
(Vuorinen 1997, 78). Tilanteeseen on myös psykologinen syy: minää määrittelevät psyykkiset peruspyrkimykset luovat alati uusia rintamia sisäiseen todellisuuteemme. Vastapoleleina tässä vaikuttaa toisaalla ihmisen pyrkimys olla **itse määräytyvä**, toisaalla taas ihmisen väistämätön *riippuvuus ympäristöstä*. Jotta tätä sisäistä riippuvuutta ei sotketa ulkoisiin riippuvuuksiin (esimerkiksi työnantajasta), kutsun sitä **tarvitsevuudeksi**.

Eheän minäkokemuksen ylläpitämiseksi yksilö tarvitsee sitä, että *muut suhtautuvat häneen riittävässä määrin hänen vuorovaikutusmielikuviansa mukaisesti*. Toisin sanoen: koska vuorovaikutusmielikuvat vastaavat yksilön minuutta ja koska niiden "sosiaalinen validiteetti" ei ole ennalta itsestään selvä, ympäristöllä on valta kyseenalaistaa hänen minuutensa pätevyys.

Jos yksilö rakentaa minuutensa esimerkiksi narsistista tyydytystä antavalle vuorovaikutusmielikuvalle "olen kaunis ja älykäs", hän ottaa riskin, että ympäristö vetää maton hänen altaan kiistämällä tämän kuvitelman. Näin yksilön omat halut (esimerkiksi ekshibitionismiin liittyvä ihailun tarve) tekevät hänestä tarvitsevan ja haavoittuvan tavalla, joka pakottaa hänet odottamaan muilta suojeleutusta.

Tarvitsevuus syntyy halujen paineista. Halut ovat viettipohjan itsepäisiä tyydytyspyrkimyksiä, jotka tekevät ihmisestä tarvitsevan suhteessa halujen ulkoisiin tyydyttäjiin.

Minän kehityksen kannalta on tärkeää huomata, että minää määrittelevät peruspilarit – autonomiapyrkimys ja tarvitsevuus – elävät sopusoinnussa noin 1½ vuoden ikään asti (Vuorinen 1997, luku 3). Niin kauan kuin vauva tuntee olevansa itseriittoinen, hän välttyy kokemasta ahdistavaa riippuvuutta ulkomaailmasta. Minän pilarit törmäävätkin rajusti yhteen lapsen tajutessa, ettei äiti ole hänen määräysvallassaan eli hänen autonomiansa välikappale. Tämä tuskainen oivallus pakottaa taaperon hyväksymään tarvitsevuutensa. Vasta kun lapsi löytää omat ratkaisunsa autonomian ja tarvitsevuuden konfliktiin, hän voi jatkaa kehitystään vankalta pohjalta.

Kuva 2. Autonomian ja tarvitsevuuden jännitekenttä

Oheinen kaavio kuvaa kaksi ääri ratkaisua, joihin helposti turvaudutaan painittaessa minuuden tuottamisen Skyllan ja Kharybdiksen jännitekentässä. Toisena vaihtoehtona on *pakonomainen tarvitsevuus*. Tällöin yksilö kokee itsensä sisäisesti eheäksi vain, jos hänen käytettävissään on juuri *tietty* minuuden ulkoinen kannatin: läheinen ihminen, tärkeä työ, uskonto tai muu ideologia, alkoholi tai muu huumaava aine, lemmikkieläin jne. Toisena ääripäänä on *tarvitsevuuden kieltäminen*: yksilö takertuu itseriittoisuuden illuusioon eikä anna muiden vaikuttaa itseensä. Kuten psykologiassa yleensä, nämä vastakohdat ovat lähellä toisiaan ja elävät usein rinnakkain samassa yksilössä. Niinpä tarvitsevuuden kieltäjästä voi tulla pakonomaisesti tarvitseva, jos hän kohtaa vakavan menetyksen (esimerkiksi sairastuu). Eräs riippumattomuuttaan korostanut liikemies muuttui pikkupojan tapaan tarvitsevaksi suhteessa vaimoonsa ("äitiin"), kun firma saneerasi hänet.

Kaavion kolmas vaihtoehto – *vapaaehtoinen tarvitsevuus* – tarjoaa itsensä kehittämislle hyvän tavoitteen. Se edellyttää yksilöltä kykyä olla itse autonominen ja sallia tämä myös muille ihmisille; lisäksi tämä ideaali edellyttää oman tarvitsevuuden – rajallisuuden – hyväksymistä. Vaikka tämä tavoite saavutetaan vain hetkittäin, se tarjoaa itseymmärrykseen perustuvan eheytyismahdollisuuden. Käytännössä tämä vaatii kuitenkin elinikäistä *psykkistä* työtä. Toisin sanoen: sisäistä eheytymistä ei voida saavuttaa eikä ylläpitää muuten kuin kohtaamalla jatkuvasti uusia haasteita ja ristiriitoja ja kamppailemalla aktiivisesti niiden ratkaisemiseksi.

Identtisyys itsensä kanssa

Kirjallisuudesta löytyy erilaisia kuvauksia psyykestä. Joissakin kaukoidän filosofioissa psyyke nähdään tajunnan virtana, jonka taustalla ei ole pysyvää subjektia (Watts 1977). Eräillä alkuperäisheimoilla on kollektiivinen identiteetti ilman yksilöllistä minuutta, toiset heimot kokevat elävänsä jumalien ohjaamina. Postmoderni länsimainen kulttuuri korostaa taas yksilöllisyyttä luomalla tietoisesti keinotekoisia minuuksia. (Minuuden sisällöt ovatkin aina osittain sosiaalisesti konstruoituja.) Tämä kirjavuus johtuu siitä tosiasista, että ihminen voi jäsentää tietoista minäkäsitystään monin tavoin omien toiveidensa ja päähänpistojensa mukaisesti.

Jopa eräät alan tutkijat allekirjoittavat käsityksen minästä jatkuvasti muuttavana kameleonttina. Esimerkiksi Louis Oppenheimerin mielestä hänen minänsä (*self*) muuttuu, kun hän toimii opettajana Amsterdamin yliopistolla, pelaa jalkapalloa, kasvattaa lapsiaan tai on yhdessä vaimonsa kanssa (suullinen tiedonanto). Suomessa Klaus Weckroth (1991) on mennyt vielä pitemmälle kuin Oppenheimer ja esittänyt "seitsemän minän teorian".

Weckroth valaisee teesiään "psykologisoimalla" Dostojevskin Idiootin päähenkilöä. Weckroth näkee ruhtinas Myshkinin toimivan seitsemällä eri tavalla. Joskus Myshkin toimii omasta tahdostaan (minä 1), joskus hän vain jatkaa automaattisesti toimintaansa kuten kävelemistä (minä 2). Usein Myshkin tekee jotain muiden odotusten mukaan (minä 3) tai osallistuu sosiaaliseen toimintaan (minä 4). Koska Myshkin on kunnan kansalainen, hän noudattaa sääntöjä (minä 5). Minä numero 6 toimii reagoimalla: Myshkin avaa sateenvarjon, koska sataa, hyppää, koska on jäämässä auton(?) alle. Jotkut ruhtinaan teot johtuvat taas siitä, ettei hänellä ole muuta tekemistä (minä 7).

Teorian tasolla Weckrothin idea on korvata minän keskusmalli (MINÄ = useiden roolinimien kokonaisuus) tasa-arvomallilla (MINÄ = seitsemän tasavertaisen minän kokonaisuus). Tässä yksi, virheelliseksi jo tiedetty teoria korvataan toisella, vielä virheellisemmällä teorialla. Weckrothin ajattelun vararikko on helposti nähtävissä. Teoria pakottaa meidät pirstomaan ihmisen yhä pienempiin minäsiin, jolloin yksilö menettää otteen itsestään. Sama murskatuomio koskee myös Oppenheimerin teoriaa, jos hän tarkoittaa *self*-käsitteellä minää, ei vain minuutta. Englannin kielessähän *self* viittaa molempiin.

Kuvauksilla psyykestä tajunnan virtana ja kollektiivisesta identiteetistä ei ole mitään tekemistä minän kanssa: minähän on subjektin pyrkimystä identtisyysyteen itsensä kanssa, kuinka kulttuuri- ja yksilösidonnainen tuo identiteetti saattaakin olla. Väitettäni voi tukea osoittamalla, millä vimalla ihminen on valmis puolustamaan itseään, jopa henkensä uhall. Ikonen ja Reenkola (1987) ovat kuvanneet tätä Dostojevskin "Kirjoituksia kellarista" -teoksen valossa, itse olen käyttänyt esimerkkinäni Algot Untolan viimeisiä elinpäiviä (Vuorinen 1997). Toki ihminen puolustaa tällöin myös minuuttaan, itseään, mikä ei kuitenkaan muuta argumenttini sisältöä.

Identtisenä säilymisen teesi voi tuntua oudolta, koska useimmat ihmiset pyrkivät kehittämään itseään ja muuttumaan. Teesi tuleekin ymmärretyksi minän synnyn valossa. Se itseriittoisuuden kokemus, jonka vallassa vauva elää ja joka kylvää häneen tunteen omasta täydellisyydestään, edustaa lapsen *luontaista* minäkokemusta. Kyseessä ei siis ole vauvan virheellinen käsitys todellisuudesta vaan itseä koskeva tunne, jonka synty on rakennettu hänen elämäntilanteensa sisälle (Vuorinen 1997, 84 - 90). Freud (1914/ 1993) onkin luonnehtinut tätä osuvasti (lainaukseen lisätty kursivointi):

"Se minkä hän nyt projisoi eteensä ihanteenaan, muodostaa korvauksen hänen lapsuuden kadotetulle narsismilleen. *Lapsuudessa hän oli oma ihanteensa*" (suomennos Mirja Rutanen).

Koetun minuuden ja ideaaliminuuden yhteenlankeaminen edustaa siis minän määritelmään sisältyvää pyrkimystä "identtisyteen itsensä kanssa".

Muuttumaan pyrkivä ihminen – niin lapsi, nuori kuin aikuinenkin – etsii tätä ideaalitilaa ikätasolleen sopivista kohteista. Perfektionismin yleisyys paljastaa varhaisen ideaalitilan vaikutuksen tavallisiin ihmisiin; huippusuorituksia ja valtaa kunnianhimoisesti tavoittelevat tuovat taas ilmiön esiin kuin suurennuslasin läpi katseltuna.

Minän arvoitus uudelleen arvioituna

Nietzschen (1886) kuvaaman minän *arvoituksellisuuden* lisäksi meillä on vielä ratkaisematta toinenkin vaikea pulma eli ns. *homunculus-* eli *pikkuukko-ongelmana* tunnettu ikuisuuskysymys.

Minä ei voi olla aivoissa eikä edes psyykessä luuraava, toimintaa ohjaava pikku-ukko. Jos näin olisi, täytyisi homunculuksen sisällä olla vielä pienempi pikku-ukko, joka ohjaa sen toimintaa, jne. jne. koskaan päättymättömänä selitysketjuna.

Molempiin ymmärrystä koetteleviin ongelmiin saadaan ratkaisu Freudin tavasta kuvata minää sekä prosessina että prosessin lopputuloksena.

Aloitetaan taas kuvaamalla Freudin ratkaisua tavalla, jolla yritämme välittää tätä vaikeata asiaa lukiolaisille (Vuorinen ja Tuunala 1995, 112):

"Olemme nyt ratkaisseet – periaatteessa – minän arvoituksen. Minä ei ole mielen sisällä toimintaa ohjaava pikku-ukko, vaan *minä ja minus perustuvat ihmisen omaan aktiivisuuteen*. Tahdonalaisella ponnistelulla yksilö tekee itsestään subjektin. Tähän kaikkeen minä käyttää mm. vuorovaikutusmielikuvia ja sisäisiä malleja, mutta minän aktiivisuus ei pelkisty vuorovaikutusmielikuviksi eikä sisäisiksi malleiksi."

Ihmisestä tulee siis subjekti egon tahdonalaisen ponnistelun tuloksena. Meidän välitön subjektitunteemme rakentuu niille psyykkisille kuville, jotka olemme muodostaneet

itsestämme. Erityisen tärkeää on huomata, että ruumista koskevat havainnot ovat valmiiksi subjektinomaisia; ruumishan on minälle toimiva fyysinen järjestelmä. Siksi ihminen kokee egon toiminnan aidosti omakseen ja on kokonaisminänä todellinen subjekti.

Yrityksenä syventää käsitystä minän olemuksesta tarkastelen asiaa vielä toisesta näkökulmasta. Lainauksessa todettiin, ettei minän aktiivisuus pelkisty vuorovaikutusmielikuviksi eikä sisäisiksi malleiksi. Tämän taustalla on psykologiaan syvään juurtunut tapa selittää toimintaa jonkin tekijän tuotteeksi. Behavioristien mukaan käyttäytyminen on ulkoisten ärsykkeiden säätelystä. Vaikka tästä käsityksestä luovuttiin jo kauan sitten, sama selittämisyrittäminen elää edelleen psykologiassa. Mielestäni on sopivaa kutsua *piilobehaviorismiksi* sitä virhepäätelmää, jonka sisältäohjautuvaan ihmiskuvaan sitoutunut teoria tekee pelkistäessään toiminnan jonkin sisäisen tekijän tuotteeksi. Usein kyseessä on asenteeseen tai normiin, joskus sisäisiin malleihin (skeemoihin) tai vaikkapa yliminä vetoaminen.

Vaikka piilobehavioristiset selitykset ovat yleensä elliptisiä ilmaisuja ("Skeemat ohjaavat tarkkaavuutta" = "Yksilö suuntaa tarkkaavuuttaan skeemojen tarjoamien vihjeiden varassa"), ne helposti peittävät alleen ihmisen **sisäisen tavoitteellisuuden**. Se, että me joka hetki pyrimme sisäiseen eheytymiseen (kokonaisminuuteen), tekee myös ulkoisesta toiminnastamme aktiivisesti ohjattua. Annan asiasta esimerkin.

Selitämme usein ihmisen toimintaa hänen asenteidensa perusteella. Selitys on myös oikea siinä mielessä, että useimmat ihmiset pyrkivät toimimaan tietoisien asenteidensa mukaisesti. Psykologisesti tärkeää on kuitenkin pohtia, millä tavalla asenteet palvelevat yksilön sisäistä eheytymistä. Jyrkkiin asenteisiin sisältyy usein yritys suojata itseä defensiivisesti joltakin vaikealta asialta. Jos siis pidämme asennetta toiminnan syynä tai aiheena, ohitamme koko selitystehtävän.

Kysymys ei ole husten halkomisesta vaan siitä hienosäätöisyydestä, jolla haluamme selittää ja ymmärtää ihmismielen moninaisia toimintoja.

Skeemat muodostavat minän toiminnan rakenteellisen perustan. Niinpä säilömuistiin rakentuu sosiaalisista kokemuksista *vuorovaikutusskeemoja*, joiden avulla minä voi aktivoida tietoisuuteen (työmuistiin) tilanteen vaatimia vuorovaikutusmielikuvia. Koska nämä mielikuvat ovat osa yksilön minuutta, niillä on myös taidoista ja kyvyistä poikkeava asema minän toimintavälineinä. Annan asiasta esimerkin:

"Alkoholisti voi raitistua rakastuessaan, jos vuorovaikutusmielikuvat rakastetusta tuottavat samaa mielihyvää, turvallisuutta ja voimantuntoa kuin alkuperäiset lapsuudenaikaiset vuorovaikutusmielikuvat ja niiden sijaan tulleet mielikuvat alkoholista" (Vuorinen 1990, 146).

Tuottaa-sana ei edusta tässä yhteydessä piilobehaviorismia: mielihyvään koetaan silloin, kun tilanne vastaa yksilön vuorovaikutusmielikuvia. Vain tämän ehdon vallitessa mielihyväkokemus on minän määräysvallassa ja se voi sallia tyydytyksen toteutumisen. Tässä nähdään myös autonomiapyrkimyksen mahti: sehän motivoi jo lasta toimimaan vastoin välitöntä mielihyvän tavoittelua. Jukolan veljesten lukemaan oppiminen – niin narsistisesti koettelevaa kuin se olikin Juhanille ja Timolle – antaa ihmisen kehitysvoimasta kauniin esimerkin.

Lopuksi: minän todellisuus

Minuus on yksilön elämän perimmäisiä tosiasioita, välittömästi annettu itseyden kokemus, joka voi olla sävyltään auvoisa ja onnellinen yhtä hyvin kuin ristiriitojen repimä ja vaikeiden tunteiden kalvama. Tällaisena minuus voisi hyvinkin olla Skinnerin (1975) väittämällä tavalla vain kangastus, käyttäytymistä hallitsevien, raudanlujien ehdollistumislakien tuote vailla vaikutusta mihinkään. Myös se narsistinen merkitys, jonka me luontaisesti liitämme minuuteemme, olisi tällöin harhaa.

Näin ollen alussa asetettu kohtalonkysymys – onko minuutemme illuusio – saa ratkaisunsa vain *minän todellisuuden* kautta. Paras argumentti minän todellisuuden puolesta on paradoksaalinen. Psykodynamiikka – toisin sanoen minuuden tuottamista hallitsevat sisäiset jännitteet – on sillä tavoin pakottavaa, ettei ihminen voi lakata ylläpitämästä minuuttaan ennen kuolemaansa. Ryhmädynamiikkaan verrattuna yksilödynamiikkaa luonnehtiikin absoluuttinen ulospääsemättömyys: emme voi jättää minuuttamme emmekä siis minäämme, kuten voimme lähteä sietämättömäksi käyneestä ryhmästä. Mikään teoreettinen keplottelu seitsemän minän avulla ei poista sitä pakkoa, jolla ylläpidämme minuuttamme aktiivisesti. Asian merkitys käy ilmi siitä joillekin lankeavasta kohtalosta, että minuuden ylläpitämisestä tulee ylivoimainen taakka ja yksilö päätyy omana ratkaisunaan itsemurhaan.

Toinen täysin erilainen todistekokonaisuus minän olemassaolosta saadaan seuraamalla minän syntyä ja kehitystä yli elämänkaaren. Kussakin vaiheessa sopivat tyydytyskokemukset tarjoavat minän spesifille aktiviteetille oman voimaruiskeensa ja ponnahduslautansa; vastaavasti eri vaiheiden kriisit ja ristiriidat vaativat minää muodostamaan kompromisseja, joiden kautta se (minä) itse muokkautuu uusin tavoin. Tämä ihmisen elämänlaki todistaa monin tavoin minän todellisuudesta: me elämme omaa elämäämme kärsien sen puristuksissa mutta myös nauttien sen ajoittaisesta tyydytystarjonnasta.

Kirjoitus perustuu aiemmin tänä vuonna ilmestyneen kirjani *Minän synty ja kehitys* lukuun 2: "Minän kehityksen periaatteita".

Lähteet:

Freud, Sigmund (1914) On narcissism: an introduction. Standard Edition, vol. XIV, 67-104 (1953). Lontoo: Hogarth Press. Suom. Johdatus narsismiin ja muita esseitä, 29-59, kääntänyt Mirja Rutanen 1993. Helsinki: Love kirjat.

Freud, Sigmund (1923) The ego and the id. Standard Edition, vol. XIX, 1-66 (1964). Lontoo: Hogarth Press. Suom. Johdatus narsismiin ja muita esseitä, 121-168, kääntänyt Mirja Rutanen 1993. Helsinki: Love kirjat.

Ikonen, Pentti & Reenkola, Turo (1987) Psykoterapeuttinen vaikuttaminen psykoanalyysissa. Duodecim 103, 1335 - 1342.

Nietzsche, Friedrich (1886/1984) Hyvän ja pahan tuolla puolen (suom. J. A. Hollo). Helsinki: Otava.

Reenkola, Turo (1983) The position of metapsychology in the formation of psychoanalytic knowledge and the concept of "I" (ego). Scandinavian Psychoanalytic Review, 6, 141 - 165.

Reenkola, Turo (1996) Freudin metapsykologia ja psykoanalyttinen tiedonmuodostus. Teoksessa Esa Roos, Vesa Manninen & Jukka Välimäki (toim.) Kohti piilotajuntaa. Psykoanalyttisia tutkielmia, 77 - 120. Helsinki: Yliopistopaino.

Skinner, Burrhus Frederic (1975) The steep and thorny way to a science of behavior. American Psychologist 30, 42 - 49.

Stern, Daniel N. (1985) The interpersonal world of the infant. A view from psychoanalysis and developmental psychology. New York: Basic Books.

Toskala, Antero (1995) Ihmisen muutosprosessit aikuisiällä – konstruktivistinen näkökulma. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korhonen & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan, 343 - 358. Helsinki: WSOY.

Watts, Alan W. (1977). Psykoterapiaa idästä ja lännestä. Helsinki: Otava.

Weckroth, Klaus (1991) X voi olla kuka tahansa. Helsinki: Hanki ja jää.

Vuorinen, Risto (1990) Persoonallisuus ja minuus. Helsinki: WSOY.

Vuorinen, Risto (1997) Minän synty ja kehitys. Ihmisen psyykkinen kehitys yli elämänkaaren. Helsinki: WSOY.

Vuorinen, Risto & Tuunala, Eliisa (1995) Psykologian perusteet. Yksilöllinen ihminen. Helsinki: Otava.

Seuraava artikkeli:

[Klaus Weckroth: Minä ja minuus](#)